

UIT HET POLITIEKE EN SOCIALE LEVEN.

Het recht van staking.

VIII.

In de vorige artikelen zijn eerst voorgegeven de noemens van coöperatieve mannen in onzen kring, en voorts is de vraag besproken, of de staking te rijmen is met het geloof in Gods voorziening heet.

Tegen de staking wordt nog een ander argument aangevoerd.

De vraag klinkt ook, of het moedwillig neerleggen van den arbeid in overeenstemming is met de gehoorzaamheid, die de arbeider den patroon verschuldigd is, en of dus het stakingsrecht niet in botsing komt met het sociaal gezag. Deze vraag brengt ons tot een zeer gewichtig onderwerp, en tot een kritiek punt, waarover vroeger in onze kringen gedacht is gestreden. Een twintigtal jaren geleden is n.l. een scherp debat gevoerd over deze vragen, is er in de verhouding van den vrijen arbeider tegenover den patroon binnen den kring van de arbeidersbetrekking nog van gezag en gehoorzaamheid sprake? Is die gehoorzaamheid met de persoonlijkheid van den arbeider te rijmen? Wordt zij geleerd in de Schrift, en eischt Gods Woord ook in de maatschappelijke verhoudingen onderwerping aan de door Hem gestelde macht?

Op die vragen is een tweevoudig antwoord gegeven.

Sommigen hebben dien plicht tot gehoorzaamheid in den zin van onderwerping aan het gezag ontkend. Die onderdanigheid, zoo beweren zij, strijdt met de vrijheid van den arbeider. Zij is niet in overeenstemming met het feit, dat hij volgens een contract werkt. Zijn arbeid is eenvoudig het nakomen van een vrijwillig aangevaarde verplichting. Hier van gehoorzaamheid te spreken zou zelfs afbreuk doen aan het gezagsbegrip, en de kracht van het evangelie ondermijnen. De patroon heeft de leiding, en de arbeider schikt zich daarin. Daar tegenover nu staat de meening van anderen, dat gehoorzaamheid en vrijheid geen strijdige begrippen zijn. Het Woord Gods, zoo zeggen ze, heeft deze gezagsfeer zelf in het leven geroepen, en de gehoorzaamheidsverhouding tusschen patroon en arbeider wordt geëischt door het welzijn van het sociale leven, en kan niet anders dan beiden ten goede komen. Ook hier is wel terleg van gezag sprake, en al komt de verbintenis tot stand door de wederzijdse vrijwillige aanvaarding van het contract, binnen den kring van dat contract moet de patroon het zeggenschap hebben en is de arbeider tot vrijwillige gehoorzaamheid geroepen.

Deze strijd loopt dus over de Schrift.

Hij wordt gevoerd over die teksten, waarin de apostel Paulus spreekt over de verhouding van heeren en knechten. In Efeze 6:5 lezen we: gij dienstknechten, zijt gehoorzaam uw heeren naar het vleesch, met vrees en beven, in eenvoudigheid uws harten, gelijk als aan Christus. Evenzoo in Col. 3:22: gij dienstknechten, zijt in alles gehoorzaam uw heeren naar het vleesch, niet met oogendiensten als menschenbehag, maar met eenvoudigheid des harten, vreesende God. Aan Timotheus schrijft de apostel: de dienstknechten, zoo velen als er onder het juk zijn, zullen hun heeren al eer waardig achten, opdat de naam van God, en de leer niet gelasterd worde (1 Tim. 6:1). In Titus 2:9 heet het: vermaan de dienstknechten, dat zij hun eigen heeren onderdanig zijn, dat zij in alles welbehagelijk zijn, niet tegensprekende, en de apostel Petrus vermaant: gij huisknechten, zijt met alle vrees onderdanig den heeren, niet alleen den goeden en bescheidenen, maar ook den harden (1 Petr. 2:18).

Geldt deze vermaning ook voor onzen tijd?

Wijlen De Talma, die met scherpheid de eerstgenoemde opvatting heeft voorgestaan, behoort in zijn brochure: De vrijheid van den arbeidersstand, dat deze apostolische woorden tot de slaven en niet tot de vrije arbeiders van onzen tijd gericht zijn. In deze vermaningen troost de apostel hen door hen er op te wijzen, dat zij, hoewel slaven, toch vrijgemaakt zijn in Christus. Om Zijnerwil moeten zij hun heeren gehoorzaam zijn, en den toestand van slavernij, als hun van den Heere beschikt, aanvaarden. Hun arbeid hebben zij als een goddelijke roeping te verrichten, en onder het juk, dat zij torschen, met gewilligheid te dienen. De apostel aanvaardt dus den bestaanden rechtstoestand, d.i. de slavernij. Hij stoot dien niet om. Hij predikt geen revolutie. Hij beweegt de slaven niet tot opstand, maar hij vermaant hen, die christenen zijn, ernstig met lijdzaamheid in dien harden weg te wandelen, en getrouw te zijn in de vervulling van hun christelijke roeping.

Wat vloeit hieruit nu voor ons voort?

Volgens Talma dit, dat, bij de toepassing van deze Schriftwoorden op deze tijden, de bestaande rechtstoestand, d.i. de vrijheid van den arbeidersstand, niet omver gestooten, maar aanvaard

worde. De verhouding van den arbeider tot den werkgever is rechte niet een van persoonlijke dienstbaarheid, maar een verhouding van wederzijdse overeenkomst. De getrouwe arbeider gehoorzaamt niet den heer, maar hij komt vrijwillig de op zich genomen verplichting na; immers de ondergeschiktheid is het noodwendig gevolg van het feit, dat hij met anderen samenwerkt in dienst van den eenen patroon. Echter, en dat moet terstond hieraan toegevoegd, die vrijheid beteekent praktisch vaak niet veel, omdat de vrije arbeider telkens door de verhoudingen, waarin hij leeft, verhindert wordt in de redelijke en billijke uitoefening van zijn recht. Dat nu is een toestand van verdrukking, en hierin nu is het woord van den apostel ook voor den arbeider van heden tot troost. Ook hij heeft dezen toestand als van den Heere beschikt te aanvaarden. Ook hij heeft zijn levenstaak, al is zij moeilijk, te verstaan als een goddelijke roeping. Ook hij heeft zich in alles christen te betoonen, mits hij daarbij niet vergeet, dat het christenzijn hem niet alleen tot lijdzaamheid maar ook tot activiteit moet uitdrijven.

Activiteit in den strijd voor sociaal recht.

Activiteit in het streven naar de beste arbeidsvoorwaarden.

Activiteit in het werken om een menschwaardig bestaan.

Activiteit in het jagen naar zulk een levenspositie, waarin de vervulling van de christenroeping mogelijk is.

En nu het tweede standpunt.

Tegen de meening van Talma zijn meederen met kracht opgekomen, o.a. Dr B. Wielenga. Hij heeft in zijn geschrift: De vrije arbeider gehoorzaam, het gevoelen van Talma aan scherpe kritiek onderworpen, en voornamelijk in het licht gesteld, wat wij onder de begrippen gezag en gehoorzaamheid met betrekking tot den arbeider te verstaan hebben. Wat is n.l. gezag? Gezag is in zichzelf absoluut en volstrekt. In wezenlijken zin wordt het daarom alleen bij God gevonden. Gezag toch spruit voort uit de positie van afhankelijkheid, en omdat de menschevolstrekt afhankelijk is van God, is Gods gezag over hem ook volstrekt. Gezag heeft ten doel het welzijn van hem, over wien het gezag zich uitstrekt. Omdat God alleen waarlijk en volkomen het heil van het scheepsel bedoelen kan, is Zijn gezag ook alleen echt en waarachtig. Doch gezag heeft ook ten doel de eer van hem, die dat gezag draagt. Omdat God absoluut Zijn eigen eer beoogt, is Zijn gezag ook volkomen. De mensch heeft dan ook alle gezag van God ontvangen, en Zijn gezag is van den Almachtige afhankelijk.

Nu is er drieërlei gezag.

In de eerste plaats, dat der noodzakelijkheid of van den dwang.

Ten tweede, dat der zedelijkheid, voortspruitende uit meerdere gaven, rijkere kennis en vastere wil, en in de derde plaats, dat der vrije keuze. Dit laatste gezag nu komt voor op sociaal terrein. Het ontstaat, doordat de arbeider zich vrijwillig stelt in den dienst van den patroon en het gezag van den laatste geldt alleen binnen den arbeidskring. Maar in dien kring is de arbeider geen slaaf. Wel wanneer hij in zijn arbeid geen menschwaardig bestaan vindt, maar overigens blijft hij de vrije arbeider. Echter in die hoedanigheid en als vrije arbeider gehoorzaam hij. Want het gezag is niet, zooals Talma beweert, alleen ten behoeve van den patroon; het is er ten behoeve van de onderneming, waarvan beiden, patroon en arbeider, deel uitmaken, en van wier bloei beide welvaart afhankelijk is. Indien de patroon deze roeping tegenover het arbeidende volk niet verstaat, en indien de arbeiders hun roeping, om door het gehoorzamen aan het gezag de welvaart der onderneming te bevorderen, vergeten, dan is het hoog tijd, deze dingen beiden op het hart te binden. Op dit standpunt is het arbeidscontract de noodzakelijke grensregeling van het gezag en waarborg tegen willekeur.

Maar er is meer.

Volgens Talma is gehoorzamen zijn wil te hullen voor het gezag van den ander, en daarom komt den patroon geen gezag toe; hij is slechts leider, en daarom kan er bij de arbeiders van gehoorzamen in den strieten zin van het woord geen sprake zijn. Maar, zoo vraagt Wielenga, wat is leiding? Sluit leiding gezag buiten? Leiden is toch een voorgaan op den weg, waarop zij, die zich aan die leiding toevertrouwen, volgen moeten. Hun inzicht en hun wil moeten zij tot op zekere hoogte onderwerpen aan die leiding. Waarom zou men dan het woord gezag wegnemen? In den brief van Jakobus worden gehoorzaamheid en leiding in één adem genoemd (Jak. 3:3 e.v.), en waarom dan deze onderscheiding? Bovendien is het voor den arbeider niet vernederend gehoorzaam te zijn in de sfeer van zijn arbeid. In de praktijk moet het hier op neerkomen, dat de patroon zegt, hoe het gebeuren moet, en de arbeider doet, wat de eerste zegt. Dat is goede gehoorzaamheid. De vrije arbeider zij vrijwillig onderdanig ook aan het van God verordineerde sociale gezag.

K. D.

WIJSBEGEERTE.

In de school der wijsbegeerte.

De taak der wijsbegeerte.

Tegenover de wijsbegeerte, die buiten het positieve christendom opbloeit en tegenover het christendom stelling kiest, is dus eerste plicht: afweer!

Dit verweer strekt zich ook uit tegenover de cultuur, insoverre deze den invloed dezer wijsbegeerte heeft ondergaan.

Maar wij hebben bij ons geschiedkundig overzicht gedurig geconstateerd, dat er in de ongelovige wijsbegeerte waarheids-elementen zijn, als gaven van Gods algemeene genade. Het is ook plicht deze goudkorrels uit het rivierzandspelsel op te vissen en ze, naar hun zelfstandige waarde, te schatten.

Zoodra wij dit doen, worden wij onze eigen taak, ten opzichte van de wijsbegeerte als christelijke wetenschap, indachtig.

Wat is christelijke wetenschap?

Is het de wetenschap, die de geloovige uit den Bijbel puurt?

Zeker ook, maar we zeggen beter: Zij is de wetenschap, die God den mensch, als christen, tot taak stelt, en de bronnen van de wetenschap, de gegevens voor de wetenschap, liggen alom in Gods schepping, ook in de menschelijke ziel, verspreid.

De wetenschap op zichzelf is ordinantie Gods. En, gelijk elk creatuur van God zijn eigen aard en wetten ontving, zoo heeft de Schepper ook aan elke wetenschap haar eigen interne orde, structuur en taak, gegeven.

Onze taak tegenover de wijsbegeerte wordt dus bepaald door de taak van de wijsbegeerte zelve.

Het is ons, bij den rondgang door het veld van de geschiedenis der wijsbegeerte gebleken, dat de wijsgeerige denkers over deze taak verschillend hebben geoordeeld. We kunnen zeggen, dat het begrip wijsbegeerte ook een historie van vorming en wisseling heeft doorgemaakt.

In Griekenland heeft de wijsbegeerte een tijdlang alle andere vakken van kennis onder haar vleugelen genomen. De wijsbegeerte van Socrates en Plato was, tegelijk, wetenschap, wereldbeschouwing en godsdienst.

Allengs echter zijn uit deze alomvattende wijsbegeerte enkele speciale vakken als wezenlijke kerngroep losgeholsterd, namelijk de logica, het vak van de denkweisen; de metafysica, het vak van de begrippen en beginselen, waardoor mensch zijn kennis tot wetenschap opbouwt; de ethiek, het vak, dat zich bemoeit met levensleer.

Langen tijd is deze begrenzing in de traditie gehandhaafd.

De christendenkers der Middeleeuwen lieten de wijsbegeerte niet toe in de wetenschap een andere rol te vervullen, dan die van voorbereiding en denkoefening.

Maar allengs wikkelden zij zich weer vrij uit deze stiefmoederlijke omarming en koos weer haar eigen ontwikkelingspad. Van propaedeutisch vak werd ze zelfstandige wetenschap en ontloofde zich, naar haar aard, bij de groote, universele, denkers, Spinoza, Kant en Hegel, als wereldbeschouwing, die souverain alle speciale wetenschap omsluit.

Toch zijn ook in dezen ontwikkelingsgang enkele kernvakken naar voren getreden, die men als de eigenlijke filosofische vakken beschouwt, namelijk de kenleer, de metafysica en de zielkunde.

Onder deze drie is de kenleer het troetelkind der wijsbegeerte geworden.

Richt gaat te ver, wanneer hij de wijsbegeerte met de kenleer vereenzelvigt. Bij Schopenhauer bijvoorbeeld verricht de kenleer een ondergeschikte taak. Maar wel is, het waar, dat, sinds Kant, de leer van de mogelijkheid, de wet en de waarde, der kennis in het middelpunt der belangstelling is blijven staan, en er is geen reden, waarom wij haar die plaats niet zouden gunnen.

Wij willen dan ook met de kenleer beginnen, wanneer wij thans een poging wagen de taak der wijsbegeerte, zooals wij haar zien, te omschrijven.

Wat is het karakter van de wijsheid, die de wijsgeer begeert?

Laat ons het boven-gebruikte beeld even vasthouden, om een onmiddellijk inzicht te krijgen. De goudzoeker schept uit de rivier het goudzand, en bekijkt dit met de kritische vraag: waar zit het echte, dat ik hebben moet? Maar zijn oog is onvoldoende tot keuring. Er moet een schifting, een loutering, plaats grijpen, zoo, dat het goud van den waardeloozen rompslomp wordt afgescheiden. Daartoe gebruikt hij een werktuig, een soort zeef, of een ander vernuftig instrument. Al wat geen goud is, werpt hij onverbiddeijk weg, al zou hij het leeg niets overhouden.

En als de zoeker het goud gereinigd heeft, wat dan?

Dan worden de korrels verzameld, en aan den goudsmid geleverd, die ze samensmelt en verwerkt tot een artistiek voorwerp, dat in zijn verschijning het beeld van den kunstenaar toont.

Dat is wijsbegeerte!

Filosofen, van k architecten. De eers kige intuï den, waar veld van. Maar d tisch (e Om krit eerst zui kind langz ledematen ook alleen sens. Hij i het woord het juiste missen m overeenste Men n is het ool kunst, e tenschap, het logisc pijnlijk d „de wer samenlevi Dat de n in de ged kunnen k ten hoo feit, dat van ander grupt, te inhoud be gen in v L. Dug schijnsel woord: p wijs gelg zonder te Maar, denken s wijs gee een zoog hij de w hij een r volgrekki tijne mat uigelijke de waarl Wijsbeg ook van Enat or Onder - zintul og. Wat die een dan de r baar een wat er e werkelijk De nat gesteld n en is, na pige, res jes van l den invle gotelegral groote he deeltjes i mensch i dus eige hersenen, dat de l instrument voor h e Hier z i begeerte: Het l eerste, e begeerte, het gev O is in actie En ho is het al een pur zintugen varing: i denken kennis, aauschoe Ziehio leer het waarheid hoe de vagen l stond, d tou, voc het kriti schrijden Maar lange n De m leen teg indruk r wereld, vloed o

Filosofieën is het zoeken, reinigen, samenvoegen, van kennis, en tenslotte het schappen van een architectonisch geheel.

De eerst noodige eigenschap is dus de gelukkige intuïtie, die den wijsgeer de plaats doet vinden, waar het goud der wijsheid ligt in het enorme veld van de menschelijke kennis.

Maar daarna komt het moeilijkste: het kritisch (crisis = scheiding) denken.

Om kritisch te kunnen denken moet de mensch eerst zuiver (logisch) leeren denken. Gelijk een kind langzamerhand pas goed het gebruik van zijn ledematen en zintuigen leert, zoo leert de mensch ook alleen door oefening het gebruik van zijn hersens. Hij moet zich bezinnen op de beteekenis van het woord. Met het juiste woord moet hij vormen het juiste oordeel. En uit de zuiver gestelde premissen moet hij kunnen trekken het logisch daarmee overeenstemmende besluit.

Men noemt dit het formeele denken, en dat is het ook in werkelijkheid. Men zou het oer een kunst, een routine, kunnen noemen dan een wetenschap. Maar van welk gewicht deze kunst van het logisch denken voor de samenleving is, blijkt pijnlijk duidelijk, wanneer men gaat onderzoeken, „de wereld van misverstanden“, die onze samenleving dikwijls zoo onoverwinnelijk maakt. Dat de menschen zoo moeilijk elkaar begrijpen; in de gedachtenwisseling niet tot overeenstemming kunnen komen; besluiten nemen, die ze later moeten herroepen; vindt voelszins zijn oorzaak in het feit, dat men niet logisch denkt, de beteekenis van anderen, en ook van eigen, woorden niet begrijpt, termen gebruikt zonder zich helder den inhoud bewust te zijn, of ook dezelfde uitdrukkingen in verschillende zin bezigt.

L. Douglas heeft in een geestig boekje dit verschijnsel betiteld als Psittacisme (van het woord: papegaai), zeggende, dat de mensch dikwijls gelijk is aan den mooien vogel, die spreekt, zonder te weten, wat hij zegt.

Maar, gelijk wij opmerkten, is het logisch denken slechts de voorbereiding voor het eigenlijk wijsgeerig denken. Want ook al bezit de mensch een zoogenaamden „logischen kop“, en gebruikt hij de woorden bewust naar hun inhoud, en is hij een meester in het maken van de juiste gevolgtrekkingen, zoo blijft toch de vraag, of de fijne machinerie van het verstand en de zintuiglijke waarneming van dien aard is, dat wij de waarheid er door kunnen veroveren.

Wijsbegeerte is daarom onmogelijk zonder onderzoek van het kenvermogen zelf.

Laat ons dit met een voorbeeld nader toelichten. Onder de organen, waarvan de mensch zich bij zintuiglijke waarneming bedient, behoort het oog. Wat is eenvoudiger dan kijken? Dat kan ieder, die een oog heeft. En een arend kan het beter dan de mensch. Maar weet ieder, die dit, schijnbaar eenvoudig, apparaat gebruikt, wat zien is, wat er gebeurt als hij kijkt? Weet hij, of de werkelijkheid juist zoo is, als hij ze waarneemt?

De natuurwetenschap heeft een onderzoek ingesteld naar de werking van het gezichtsorgaan en is, na veel ploeteren, tot het magere (voorlopige) resultaat gekomen, dat bij het zien de stralen van het uitzendende lichaam ondergaan onder den invloed van het licht. Deze verandering wordt getelegeerd naar zekere cellen in de schors der groote hersenen, waar ook een beweging van kleine deeltjes plaats grijpt. Deze beweging wekt in den mensch de gewaarwording van het zien. Het zijn dus eigenlijk niet de ogen die zien, maar de hersenen. Maar, nogmaals, hoe weet de mensch, dat de foto's en de telegrammen van het kijk-instrument juist zijn en welke waarde ze hebben voor het kennen van de buitenwereld?

Hier zijn we eigenlijk al op het terrein der wijsbegeerte: de ken-leer!

Het kenvermogen te onderzoeken is de eerste, en misschien de moeilijkste, taak der wijsbegeerte. Waar zetelt het? In het verstand, in het gevoel, in de verbeelding, in de intuïtie?

Of is het een vermogen, dat de gansche ziel in actie roept?

En hoe oefent dat vermogen zijn functie uit? Is het alleen, of hoofdzakelijk, waarnemen? Is het een pure weerspiegeling van indrukken, die de zintuigen ontvangen? Of is de waarneming (ervaring) slechts een prikkel, die het verstand tot denken noopt, en den mensch er toe drijft de kennis, met behulp van ingeboren begrippen en waarnemingsvormen, te construeeren?

Ziehier de voornaamste vragen, waarop de ken-leer het antwoord moet geven, om het goud der waarheid te kunnen vinden. Wij hebben gezien hoe de groote denkers, Kant voorop, met deze vragen hebben geworsteld, en wij gevoelen terstond, dat hier een taak ligt óók voor den christen, voorzover hij van het naïeve denken tot het kritische en wetenschappelijke denken voortschrijden moet.

Maar hiermee is de taak der kritiek nog bij lange na niet volledig beschreven.

De mensch staat, als denkend wezen, niet alleen tegenover een natuur, die op zijn zintuigen indruk maakt, maar ook tegenover een intelligibele wereld, die rechtstreeks op zijn denkorgaan invloed oefent. Op velerlei manier komt de mensch

in aanraking met een geestelijke wereld van wetenschap, kunst, religie, die voor een deel ook wel uit waarneming is opgebouwd, maar toch een gansch eigen karakter heeft en een afzonderlijke plaats inneemt naast en tegenover de bloot natuurlijke wereld.

Deze geestelijke wereld van bewust weten brengt ons in contact met een menigte begrippen en termen, uit de ziel van den mensch zelf geboren, die gebezigd worden, zonder dat men kritisch vastgesteld heeft wat hun intellectuele waarde is. Wij noemen slechts de begrippen: zijn en worden, stof en geest, oorzaak en verband, eeuwig en eindig, ruimte en tijd, ding en eigenschap, eenheid en veelheid, wil en verstand, goed en slecht, schoon en leelijk, waarheid en leugen, getal en norm, wet en vrijheid.

Het is de taak der wijsbegeerte deze begrippen te onderzoeken en hun beteekenis vast te stellen, in ieder geval te omgrenzen.

Dit deel der wijsbegeerte zou men kunnen betitelen met den beroemden naam: metafysica.

Maar niet alleen de begrippen waarmee de wetenschappen werken, ook die wetenschappen als zoodanig behoren bij het onbegrensde veld van onderzoek.

Wetenschap toch is niet maar een samenraapsel van gevonden kennis. Zij is opgebouwd naar een vaste wet. Of beter nog kan men haar vergelijken met een levend organisme, dat naar een wet van innerlijken groei, uit den wortel opstreeft, en zijn sappen in vruchten uitstort.

De wijsbegeerte beantwoordt de vraag: Hoe wordt de kennis wetenschap? En voorts is haar taak, van de reeds bestaande wetenschappen de wet, de plaats, en de waarde, te onderzoeken en vast te stellen.

Voor al door het gezicht op deze taak heeft de wijsbegeerte een enorme vlucht gekregen. Het aantal wetenschappen is gegroeid als het getal kinderen in het huis van den Transvaalschen boer, en ieder van deze spruiten blijft, dank zij de voeding door intensen arbeid, nog steeds in wasdom toenemen. Zoo behoren dus tot de wijsgeerige huishouding, om slechts de grootste van hare kinderen te noemen, de wijsbegeerte van het recht, van de taal, van de moraal, van de opvoedkunde, van de zielkunde, van de geschiedenis, en van de kunst. Ook is er een wijsbegeerte van de cultuur in het algemeen. En tenslotte mogen wij ook noemen een afzonderlijke wijsbegeerte van den godsdienst, met vertakkingen voor de afzonderlijke verschijnselen. Prof. Ravinck schreef immers een boek, waarin hij alleen handelt over „de wijsbegeerte der opvoeding“.

B. W.

LITERATUUR EN KUNST.

C. S. Adama van Scheltema.

I.

Geleidelijk aan begint wat in de 80er jaren op literair gebied is gebeurd, geschiedenis te worden. En dat vooral, omdat de dood den een na den ander wegneemt van de mannen, die in den opzet der tachtigers-beweging of in haar verdere evolutie eenig aandeel hebben gehad. Binnen den tijd van een jaar stierven Emans en Penning, die in zekeren zin voorlopers waren van '80, Ary Prins, Couperus, Netscher, die tot haar eerste vertegenwoordigers behooren uit den tijd, toen de beweging karakterlijnen begon te vertoonen.

Thans is weer een van de bekende figuren onder onze literaire kunstenaars heengegaan, Carel Steven Adama van Scheltema. Nog in de volle kracht van z'n leven, 47 jaar oud slechts, overleed hij de vorige week aan de gevolgen van een val. Na een jeugd van veel zwerven en veel onzekerheid — hij was eenigen tijd student, toen acteur, daarna in een kunsthandel — had hij z'n rust gevonden in z'n aardig buitenhuisje bij Bergon „De Windroos“. Daar werkte hij sindsdien, levende voor z'n kunst en de idealen, die hij door haar hoopde te verwezenlijken. En in het opschrift boven de deur typeerde hij z'n verleden en heden tegelijk:

„Ik zie naar ieder wind
Op elke verre kust
Doch in mij zelve vindt
Gij aller streken rust.“

Gewoonlijk is het niet gemakkelijk, de plaats te bepalen, die onze moderne dichters innemen ten opzichte van de heerschende opvattingen op het gebied van literatuur en kunst. Het individualisme, dat de beweging van '80 kenmerkt, heeft den kunstenaars alle mogelijke ruimte gelaten, om hun eigen richting te gaan, zoodat allerlei verschillen bij sommige punten van overeenstemming kunnen bestaan.

In dit opzicht nu is Adama van Scheltema makkelijk te karakteriseren. In den beginne met de Nieuwe Gidsers meegegaan, is hij, bij het komen tot een ander levensinzicht, vrij spoedig hun tegen-

stander geworden. En in z'n bekende, militante uitgave „De grondslagen eener nieuwere poëzie“, heeft hij de beweging van '80 fel bestreden, in den geest als de bijteltel van het boek aangeeft: „Proeve tot een maatschappelijke kunstleer tegenover het naturalisme en anarchisme, de Tachtigers en hun Decadenten“. En hij liet het niet bij een bestriden alleen, doch ontwikkelde een eigen kunstleer, die gebaseerd was op z'n sociaal-democratische levensbeschouwing. En in de poëzie, waarin hij de praktische uitwerking gaf van deze theorie, is hij geworden, wat van heel weinig dichters van den modernen tijd kan worden gezegd, de dichter dien het volk begreep, die sprak tot de ziel van het volk. Veel meer dan bij zijn Roland Holst en Gorter de dichters van het socialisme, maar veel verder reikte zijn stem dan de hunne, omdat zijn kunst de echte „gemeenschapskunst“ was. „Zoo veel mogelijk voor het geheele Nederlandsche volk“ wilde hij schrijven, naar z'n verklaring aan d'Oliviera, en dat staat ook in z'n „Grondslagen“ te lezen: „een gedicht moet zijn een muziekstuk van woorden en gedachten, dat door zooveel mogelijk medemenschen kan worden gevoeld en begrepen“.

Van dien grondslag uit heeft hij gewerkt en hij is daardoor geworden de meest populaire van het bekende drietal, van wiens poëzie ook buiten het socialistische kamp de schoonheid is gezien.

Al de eigenschappen van Scheltema's kunst sluiten bij dit karakter aan: de begrijpelijke dictie, de piltige vorm, die makkelijk in het rythme loopt, de bij de hand liggende woorden, die ieder verstaat. Deze qualiteiten hebben z'n socialistische strijdpoezie, als het revolutie-lied „Te Wapen“ of „De daad“ zoo zeldzaam fanatiseerend gemaakt. Want de sociaal-democratie, die, naar z'n eigen zeggen, „aan de kunst nog niet toe was geweest“, had hier ineens met al de gewenschte effecten gekleurde eigen poëzie, die door allen kon worden verstaan.

Het behoeft wel geen betoog, dat het niet deze poëzie van Scheltema is, die ons thans over hem doet schrijven. Want het beginsel, dat er uit opstaat als knetterende vlammen uit dor hout, is volstrekt tegenovergesteld aan het onze, beteekent een prediking van wat wij in de kracht van geloof en gebed wenschen te bestrijden, en is, in z'n sprekkenden vorm, hier dubbel gevaarlijk. We ontkennen natuurlijk niet de beteekenis van deze socialistische kunst uit literair oogpunt, ook niet de beteekenis die zij geeft aan Scheltema als dichter, maar waarden kunnen en mogen we deze poëzie niet.

Er is ook nog een andere Scheltema, zooals Robbers aantoonde in z'n boekje over de nederlandse literatuur, „een door en door hollandsch, zachtmoedig, blijmoedig en gevoelig dichter“, die de natuur zag in haar schoonheid, en van die schoonheid zong, die met frissche humor — zeldzaam verschijnsel onder de moderne dichters — van menschen en dingen spraken kon. En die Adema van Scheltema is het, dien we waardeerden als een fijn-voelend kunstenaar en visioneel dichter. Want hij heeft alles, wat we bij den echten tachtiger missen, het eigene, hollandsche, dat spreekt van de dingen die hooren bij ons land en ons volk, het fleurige, zonnig-lichte, dat als de blijde kleuren van onze vlag afsteekt tegen de grauwwaarte lucht van tachtigers-pessimisme, het algemeene, dat evenzeer voor ons is als voor hemzelf. En z'n humor is de echte humor, „de leed-doorgloed-lach“ zooals Scharten zegt.

Dat alles is het, wat Adama van Scheltema zoo veel aantrekkelijks geeft, waar het artistiek gehalte van z'n kunst volkomen bewaard blijft.

Wanneer ik een enkel voorbeeld geven zal, is de keuze van stof ruim genoeg, maar ik blijf bij bekende proeven, omdat die meerdere bekendheid verdienen. Daar is het echt-hollandsche: De Polder, waarvan hier de eerste strophe:

Polder met jouw witte wegen
En jouw slooten aan den kant
Met jouw wijde, aller zijde
Vredig bloeiend waterland,
Met den droomerigen zegen
Van jouw welig zachte vee,
Voet ik mij jouw ziel genegen,
Deed zij zich de mijne mee —
Polder, met jou ben ik verwant:
Wij zijn dingen van één land.

Dat klinkt onmiddellijk mee met wat we zelf gevoelen, we zien, wat de dichter zegt, omdat we het hebben gezien evenals hij. Maar hij geeft woorden aan wat wij slechts voelen konden.

Zie ook eens dat mooie, algemeene gedicht, waaruit dit eerste een uitgewerkt miniatuur zou kunnen zijn:

Holland.

Wat zijt gij klein Holland
Met al uw velden en vlakke wegen,
Met al uw rampzalige aardappellanden,
En uw vreeselijk droefgeestige regen,
En uw lage goedaardige stranden — —
Maar groot toch is de zee Holland,
Waaraan gij langzaam zijt verschenen,
Waaruit ge als een schelp zijt geboren,
Die zingt door uw heele land heen,
Dat elk in zijn ziel haar kan hooren.